

Ur *Internationalen* nr 21 1982

Lars-Christer Hydén

Peter Weiss – Från individuell revolt till socialistisk revolution

Peter Weiss. Fotot från Wikipedia

Peter Weiss är död. Drygt 65 år gammal. Han dog i en hjärtattack.

Peter Weiss föddes i Berlin 1916.¹ Han föddes in i en borgerlig familj där fadern var textilfabrikör. Under Weiss' barndom flyttade familjen åtskilliga gånger. Inte minst beroende på att familjen var judisk. I mitten av trettioåret såg man sig tvungna att fly från Tyskland, och kom via bl a Tjeckoslovakien till Sverige, till Alingsås. Peter Weiss flyttade till Stockholm.

Under sina unga år i Tyskland och Tjeckoslovakien hade Peter Weiss gått i konstskola. Hans tavlor var tydligt påverkade av både surrealismen och den tyska expressiva konsten. Sitt konstnärskap gav Weiss aldrig upp, och han fortsatte i Sverige med att måla och bl a illustrera böcker.

I Stockholm kom Weiss i kontakt med exilförfattare, politiker och konstnärer. Bl a tillhörde han kretsen kring Brecht när denna under en kortare period levde i Sverige.

Redan under 1940-talet började Peter Weiss skriva. Han skrev då på det svenska språket, och några böcker kom ut på svenska förlag. Han skrev i en klart avantgardistisk stil, som i viss mån påminner om författare som Beckett. Men ingen av Weiss' böcker från denna tid möttes av någon som helst förståelse.

Mötte oförståelse

Pa 50-talet började Weiss också göra filmer; kortfilmer och långfilmer som också de möttes av samma oförståelse som hans böcker. Deras språk var allt för djärvt för den svenska publiken och kritiken.

---

¹ Den tysk-svenska författaren, illustratören, konstnären och regissören Peter Weiss föddes 8 november 1916 i nuvarande Potsdam (Tyskland), men växte upp i Berlin och Bremen. Han avled 10 maj 1982 i Stockholm .

Denna förståelse i det provinsiella Sverige för de bildmässiga och litterära nyskapelser som Weiss försökte skapa, ledde till att Weiss övergick till att skriva på tyska.

Arthur Lundkvist skrev i inledningen till Weiss' tyska debutroman — *Skuggan av kuskens kropp* — när den kom på svenska 1966: ”är Peter Weiss en genial begåvning som förblivit 'oupptäckt' i Sverige...? Det ser så ut. Förklaringen ligger väl både i en trång och sekteristisk kulturmiljö, den svenska, och i en något fördröjd utveckling hos Peter Weiss själv, en bristande avklarning och genomslagskraft.”

Peter Weiss var ännu fångad i en småborgerlig revolt i konstnärliga och litterära termer mot det borgerliga samhället. Hans revolt var individuell och psykologisk.

I början av 1960-talet kommer två självbiografiska romaner: *Brännpunkt* och *Diagnos*. Båda är uppgörelser med barndomen och puberteten, och auktoritära livsförhållanden. Efter dessa två romaner följer så Weiss' stora dramatiska och internationella genombrott, pjäsen om Marat och de Sade. I denna pjäs ställer Weiss den individualistiska revoltören, cynikern och libertinen de Sade, mot revolutionsledaren Marat, den intellektuelle, kollektive revoltören. De möts på ett mentalsjukhus där de Sade regisserar dårarna i ett skådespel om revolutionen och dess nederlag.

Mot Vietnamkriget

Pjäsen markerar Peter Weiss' brytning med sin individualistiska revolt, och revolten antar nu socialistiska former.

Peter Weiss var en av de första som engagerade sig mot Vietnamkriget. 1967 var han med och organiserade Russeltribunalen i Stockholm mot Vietnamkriget. Det kom också en rad rapportböcker från hans penna om Vietnamkriget, och en pjäs. (*Notiser om det kulturella livet i Demokratiska republiken Vietnam, Rapport om Förenta Staternas förstärkta angreppskrig, Diskurs över det långvariga befrielsekriget i Vietnam*). Han skrev också en pjäs om det portugisiska kolonialkriget i Afrika: *Sånger om Skråpuken*.

1969 följer hans pjäs om Trotskij, *Trotskij i exil*. När denna pjäs skulle spelas i Göteborg i början av 70-talet vägrade skådespelarna uppföra den, eftersom de ansåg att Trotskij var fascist. I efterordet till pjäsen skriver Weiss: ”Inte längre diskriminerad skulle han (Trotskij) på nytt representera en konsekvent, uppslagsrik, provokativ och oförsonlig kraft mitt i den revolutionära processens mångfald.”

På Trotskij-pjäsen följer så en pjäs om den tyske diktaren Hölderlin.

Under 1970-talet följer Peter Weiss' kanske viktigaste produktion, trilogin *Motståndets estetik*. I tre tunga band skildrar Weiss den tyska fascismens seger, arbetarrörelsens nederlag i Tyskland och Spanien, reformismens och stalinismen agerande, och motståndet mot barbariet.

Verkets centrala och bärande tanke är nödvändigheten att tillägna sig den mänskliga kulturen, göra den till ett vapen i kampen mot förtrycket, så att revolutionen omfattar hela människan. I trilogin löper de politiska och estetiska analyserna i varandra, utgör en enhet.

Denna trilogi är ett mångfacetterat mästerverk. Det är skrivet i en tradition med djupa rötter i den europeiska litteraturen, och kommer säkerligen vara det verk av Weiss som lämnar djupast spår.

Strax innan sin bortgång satte Weiss upp sin sista pjäs, *Den nya processen*, en fri återgivning av Kafkas *Processen*, med en mörk underton. Denna mörka underton och denna pessimism, om möjligheten att förändra samhället, att krossa förtrycket, återfinns också i sista delen av *Motståndets estetik*. Den centrala fråga som Weiss återkom till ständigt i de sista intervjuerna och böckerna var nödvändigheten av en enhet i kampen mot förtrycket.

Utan en politisk enhet i kampen, låg vägen öppen mot ett nytt, denna gång kanske slutgiltigt, nederlag för arbetarklassen, och därmed mänskligheten.

Lästips – Peter Weiss på marxistarkivet

[Rapport om Förenta Staternas förstärkta angrepp mot Nordvietnam efter 31/3 1968](#) (Weiss ihop med Gunilla Palmstierna).

[Trotskij i exil. Pjäsa i två akter](#). Denna pjäs, där Peter Weiss försökte återupprätta den historiska sanningen, fick många stalinister och maoister att tappa självbehärsningen och Weiss utsattes för en hätsk kampanj.

Om *Trotskij i exil*:

George Breitman: [Peter Weiss och den historiske Trotskij](#)

Gerry Foley: [Kreml öppnar eld mot *Trotskij i exil*](#)

Ernest Mandel: [Trotskij i exil av Peter Weiss. Anteckningar till premiären av den tyska uppsättningen](#)

Werner Schmidt: [Peter Weiss och teaterpjäsen *Trotskij i exil*](#) (utdrag ur biografen *Peter Weiss: ett liv som kritisk intellektuell*)

Stefan Steinberg: [De falska vännerna till Peter Weiss, tysk dramatiker, filmare och romanförfattare](#). Artikeln, som är från oktober 2016, diskuterar pjäsen *Trotskij i exil*.

Birgitta Almgren: [Peter Weiss – författare mellan Sverige och DDR](#) (om förvecklingarna mellan Weiss och DDR med anledning av *Trotskij i exil* (med kommentar av Gunilla Palmstierna-Weiss))

Andra texter om Peter Weiss

Per-Olof Mattsson: [En kritisk intellektuell](#) (om Werner Schmidts PW-biografi – se ovan).

Jan Myrdal gillade inte Peter Weiss, särskilt efter det uppstått en konflikt mellan de två författarna rörande tidskriften *FiB/Kulturfront*, där Weiss hade förespråkat att även Trotskij borde få plats. Det gillade inte Myrdal. Därefter tog han ofta till orda mot och motarbetade Weiss, t ex när det gällde pjäsen *Trotskij i exil* (se utdraget ur Werner Schmidts Peter Weiss-biografi ovan) men även i många andra sammanhang, bl a konflikten mellan Kampuchea och Vietnam, där Myrdal tog ställning för Pol Pot & Co. Vi har sammanställt Jan Myrdals Weiss-kritiska texter från *Skriftställning 12* som bl a handlar om detta, se [Myrdal om Peter Weiss](#).

Myrdal var överhuvudtaget snar till att kritisera andra kulturpersonligheter. Se t ex [Att kasta sten i glashus – Jan Myrdal om Ingemar Bergman](#), som främst handlar om Ingemar Bergman, men som kortfattat även tar upp andra författare (däribland Weiss) som utsattes för Jan Myrdals spott och spe. Ytterligare exempel ges i Mats Parners [Jan Myrdal, en kritisk betraktelse](#).